

I

Rusland: aan de rand van Europa

‘Moeten we dan dag na dag toestaan dat de spoken uit het verleden onze hand vasthouden en ons verhinderen vooruit te gaan?’ – Vladimir Poetin, 2005

‘Het tegemoetkomen van het kwaad heeft tot nog toe het kwaad nog nooit gedwongen zich terug te trekken, of humaner te worden; het heeft het zijn leven alleen maar makkelijker gemaakt. Uiteindelijk werd de prijs die iedereen moest betalen hoger dan wat het kostte om een stevige positie in te nemen.’
– Václav Havel, 2007

IN DE VROEGE SCHEMERING VAN 27 april 2007 kwam een groep hogere regeringsfunctionarissen bijeen voor een dringende vergadering in de hoofdstad van hun kleine Baltische republiek Estland. De aanleiding voor de bijeenkomst was geen terroristische aanslag, natuurramp of snelle mobilisatie van Russische troepen aan de grens, maar een schijnbaar alledaagse klus waarmee zich normaal gesproken alleen parkbeheerders bezighouden: de verplaatsing van een monument. Maar dit was niet zomaar een monument. Enkele uren voordat het kabinet bijeenkwam hadden zich 1500 etnische Russen verzameld rond het in het stadscentrum staande ‘Monument voor de Bevrijders van Tallinn’ om verplaatsing naar een militaire begraafplaats te voorkomen. Na twee nachten van rellen (de ergste sinds de herbezetting in 1944 door de Sovjet-Unie) zaten ongeveer 1000 betogers in de cel, meer dan 150 waren gewond, en er was een dode gevallen.

De Bronzen Soldaat, zoals het in de voertaal wordt genoemd, was in 1947 neergezet door de Russen. Het was een krachtig symbool geworden van het Estse conflict over het nationaal geheugen. Toen Estland en zijn Baltische burens Letland en Litouwen in 1991 de onafhankelijkheid herwonnen, maakten ze onmiddellijk werk van desovjetisering en een nieuwe aansluiting bij het Westen. Ze zuiverden communistische apparatsjiks uit de staatsbureaucratieën, herzagen schoolboeken om de geschiedenis van de sovjetonderdrukking erin aan bod te laten komen en ontmantelden monumenten voor iconen van de Sovjet-Unie. Maar het lot van de standbeelden ter ere van Marx, Lenin of de proletarische revolutie – de schroothoop – was het gedenkteken voor het Rode Leger in Tallinn aanvankelijk bespaard gebleven. Dat kwam waarschijnlijk door zijn dubbele betekenis. Zoals het Russische parlement (de Doema) zou opmerken in een resolutie waarin het zijn afkeuring uitsprak over verhuizing van het standbeeld, had de Sovjet-Unie een beslissende rol gespeeld in het ‘bevrijden van Europa van het fascisme’, een bevrijding die ook het terugdraaien inhield van de drie jaar durende bezetting van de Baltische staten door de nazi’s vanaf 1941. Wat de leden van de Doema echter niet noemden was de overeenkomst die hun communistische voorgangers met nazi-Duitsland sloten en waarmee Centraal- en Oost-Europa werden opgedeeld, wat niet alleen leidde tot de Tweede Wereldoorlog maar ook tot de eerste bezetting van de Baltische staten door de Sovjet-Unie in het jaar daarop. Pas toen Hitler het niet-aanvalsverdrag – ook wel het Molotov-Ribbentrop-pact genoemd – aan zijn laars lapte door in 1941 de Sovjet-Unie aan te vallen, besloot Moskou Oost-Europa te ‘bevrijden’ van het fascisme dat het zelf in de hand had gewerkt. Vervolgens vestigde het zijn eigen bloedige, decennia durende bewind.

De geallieerde overwinning die in New York, Londen en Parijs zo vreugdevol werd gevierd, was in Oost-Europa een ingewikkelder verhaal. Oost-Europa werd vlak na de oorlog feitelijk aan de Sovjet-Unie uitgeleverd in de top van Jalta. Er waren nog bijna vijftig jaar Koude Oorlog voor nodig voordat de mogelijkheid van een onverdeeld, vrij en vreedzaam Europa (zoals president George Bush sr.

het slechts enkele maanden voor de neergang van de Berlijnse Muur dichterlijk stelde) zich aandiende. Na het herwinnen van de onafhankelijkheid bleven in Estland en Letland aanzienlijke aantallen etnische Russen achter: de fabrieksarbeiders, legerofficieren, ambtenaren en hun afstammelingen die door de Sovjet-Unie waren afgevaardigd als onderdeel van het russificatieprogramma. Het was geen eenvoudige klus om deze gemeenschappen, van per land ongeveer 25 procent van de bevolking, te integreren. Zoals het Kremlin allerlei bedreigingen voor etnische Russen in de Georgische regio van Zuid-Ossetië, de Krim en Oost-Oekraïne heeft verzonnen als voorwendsel voor militaire interventie, valt ook uit het ‘lot’ van Russische minderheden in de Baltische staten gemakkelijk munt te slaan. De geografische nabijheid van deze landen bij Rusland en hun status als de enige voormalige Sovjetrepublieken die zich bij zowel de EU als de NAVO hebben aangesloten – een bijzonder ergerlijk element voor wrok koesterende Russische nationalistena – maken van hun binnenlandse politieke en maatschappelijke spanningen een potentieel oefenterrein voor internationaal conflict.

Toen Vladimir Poetin in maart 2014 het Russische Hogerhuis toesprak, een puur decoratief parlement, vierde hij het ‘referendum’ waarin een onwaarschijnlijke 97 procent van de burgers op de Krim hun stem zou hebben uitgebracht op aansluiting bij de Russische Federatie. Vladimir Poetin maakte het idee dat voormalige Sovjetstaten onafhankelijk zouden kunnen zijn, belachelijk als ‘sovereiniteitssparade’. Toen kwam hij tot de emotionele kern van de zaak. ‘Miljoenen mensen gingen naar hun bed in het ene land en werden wakker in het andere; van de ene op de andere nacht waren ze etnische minderheden geworden in voormalige republieken van de Unie, waarmee de Russische natie een van de grootste, zo niet de grootste etnische groep in de wereld werd die door grenzen wordt verdeeld.’¹¹ Als de ‘Russische natie’, een eenheid die één moet blijven, onterecht ‘door grenzen verdeeld’ is geraakt, is het blijkbaar de plicht van de Russische regering om haar weer bijeen te brengen. Met deze toespraak wierp Poetin de mogelijkheid op dat Rusland mogelijk in het oosten van Estland of in het noorden van Kazachstan – streken met hoge

percentages Russischtaligen – zou proberen wat het op de Krim voor elkaar had gekregen, en wel zonder een schot te lossen.²

Volgens de Russische president behoudt Rusland zich nu het recht voor om naar eigen wens militair te interveniëren – legitieme regeringen omver te werpen, marionettenregimes te installeren, grondgebied te annexeren – als het land meent dat de rechten van etnische Russen ergens in gevaar zijn. Drie maanden na de annexatie van de Krim kondigde Poetin tegenover een gehoor van ambassadeurs aan dat hij de intentie had om de *Russkiy mir*, de ‘Russische wereld’, te beschermen. Dat is een breed afgebakende etno-linguïstische gemeenschap onder wier ‘landgenoten’ iedereen valt die een ‘gevoel heeft deel uit te maken van de wijde Russische wereld, niet noodzakelijkerwijs met de Russische etniciteit, maar iedereen die zich een Russisch mens voelt.’ Geen enkel staatsinstrument zou ongebruikt blijven ter verdediging van dit vaag omlinjnde principe en Poetin zwoer ‘het hele scala aan beschikbare middelen’ in te zetten. Deze neo-brezjneviaanse aanspraak op een haast onbeperkt recht om militair te interveniëren in voormalige Oostbloklanden, paarde Poetin aan neo-hitleriaans nationalisme van het ‘Blut und Boden’-type. Het verzinnen van voorbeelden van hoe erg de etnische ‘landgenoten’ te lijden hadden is precies hoe de Führer de bezetting van het Tsjechische Sudetenland en andere gebieden rechtvaardigde.

De gebeurtenissen die volgden op het avontuur met de verhuizing van de Bronzen Soldaat vormen een soort aankondiging van het escalatiescenario waar westerse leiders ’s nachts van wakker liggen. Vanaf 26 april 2007 werd een reeks uiterst gecoördineerde DDOS-aanvallen (waarbij een getroffen website door overbelasting bezwijkt) uitgevoerd op sites van de Estse staat, mediakanalen, banken en andere belangrijke instellingen. Als zeer vooruitstrevend land op het gebied van informatica is Estland een van de meest gedigitaliseerde samenlevingen op aarde. Burgers kunnen hun belastingen online betalen en online hun stem uitbrengen. Per hoofd van de bevolking worden nergens ter wereld zoveel technologische start-ups voortgebracht (waarvan Skype het bekendste voorbeeld is). Maar deze afhankelijkheid van het internet maakte Estland wel bij-

zonder vatbaar voor cyberaanvallen; voor zover bekend vond in dit land de eerste tegen een overheid uitgevoerde cyberaanval plaats. Hoewel maar één in Estland wonende etnische Rus schuldig werd bevonden aan de drie weken durende reeks aanvallen, beschuldigde de Estse overheid Rusland publiekelijk van het orkestreren ervan.

Het incident met de Bronzen Soldaat werpt zijn schaduw vooruit, terwijl Rusland zich in Oost-Europa doet gelden en de NAVO op de proef stelt om te kijken waar haar zwakheden liggen. Twee dagen nadat president Barack Obama op 3 september 2014 in Tallinn een toespraak hield waarin hij de Baltische staten ervan verzekerde hoezeer de NAVO gecommitteerd was aan hun veiligheid, ontploften in een afgelegen bebost gebied aan de Ests-Russische grens een paar rookbommen en werd de Estse inlichtingenagent Eston Kohver door Russische agenten gekidnapt. Kohver had onderzoek gedaan naar een plaatselijke smokkelbende, maar dit bleek een val te zijn die de Russische veiligheidsdienst FSB, de opvolger van de KGB, voor hem had gezet. Met deze ontvoering van een Estse burger op Ests grondgebied was het voor het eerst dat een inlichtingenagent uit een NAVO-land in eigen land was ontvoerd en naar Moskou was overgebracht. In Moskou werd hij met veel bombarie op televisie getoond en beschuldigd van spionage. Na een schijnproces en een jaar gevangenschap in de beruchte Lefortovo-gevangenis werd Kohver tot vijftien jaar cel veroordeeld, maar kort na zijn veroordeling werd hij gearresteerd voor een door Estland gevangengenomen Russische spion in een dramatische gevangenenruil op een brug, als in een scène uit het verdeelde Berlijn.

Ondertussen wierf in de Letse hoofdstad Riga de Russische ambassade plaatselijke etnische Russen, onder wie ex-veroordeelden om zij aan zij met Russische troepen te vechten in Oekraïne. De politie nam uit de huizen van etnische Russen die ervan werden verdacht aan het conflict deel te nemen, verborgen wapenvoorraden in beslag. Litouwen raakte er door de gebeurtenissen in Oekraïne van overtuigd dat de dienstplicht opnieuw moest worden ingevoerd en verspreidde onder de bevolking een handleiding met instructies hoe men zich diende op te stellen in geval van een Russische invasie. ‘Be-

waar een gezonde geest, raak niet in paniek, en verlies niet het heldere denken,' stelt de tekst. 'Geweerschoten net buiten uw raamkozijn zijn niet het einde van de wereld.'³ Litouwen probeerde zich te ontworstelen aan het Russische bijna-monopolie op de energieleverantie door zich via kabels onder water te verbinden met het Zweedse elektriciteitsnetwerk en zich aan te sluiten aan een drijvende aardgasinstallatie in de Baltische Zee. Hierop liet Moskou een vloot oorlogsschepen een symbolisch maar intimiderend rondje door de internationale wateren varen.⁴ (Sinds de crisis rond Oekraïne uitbrak hebben Russische gevechtsvliegtuigen herhaaldelijk het luchtruim van de Baltische staten, Zweden, Finland en zelfs het Verenigd Koninkrijk geschonden.) Rusland weet hoe hoog de inzet van de energietransitie in de Baltische staten is, want als die landen erin slagen zich te ontworstelen aan hun afhankelijkheid van Russische energievoorraden, betekent dit dat voor de kleine naties van Centraal- en Oost-Europa hun ligging niet allesbepalend hoeft te zijn.

Sinds de NAVO in 1949 werd opgericht op de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog, hing de veiligheid van Europa steeds af van de militaire alliantie van de Atlantische democratieën. Lord Ismay, de Britse diplomaat die diende als eerste secretaris-generaal van de NAVO, vatte de doelstelling van de organisatie krachtig samen: 'De Russen buiten de deur, de Amerikanen binnen boord, en de Duitsers eronder houden.' Vandaag de dag kan de strategie van Poetin worden gezien als een kleine variatie op deze formule: de Russen aan boord brengen, de Amerikanen eruit werken, en de Duitsers eronder houden. Zijn doelstelling is de uitkomst van de Koude Oorlog te herzien, vooral het idee dat landen de vrijheid moeten hebben om eigen regelingen te treffen op het gebied van politiek en veiligheid. Rusland beschouwt het hele uitbreidingsproces van de NAVO tot staten van het voormalige Warschaupact, dat met wederzijds goedvinden gebeurt, als niet legitiem en als een vernederend teken van het verlies van eigen macht en aanzien in de landen waarover het eens heerste. De Russische invasie van Georgië in 2008 en zes jaar later die van Oekraïne, maakten een eind aan de plannen van die landen om zich bij het bondgenootschap aan te sluiten. Alle andere

aspirant-lidstaten kregen een duidelijk signaal: belangstelling voor NAVO-lidmaatschap is op eigen risico. Iulian Fota, voormalig nationaal veiligheidsadviseur van de president van Roemenië, zegt dat de herhaalde agressie van Rusland het land steeds meer invloed heeft gegeven: eerst had Moskou ‘inspraak’ in de Europese veiligheidsdiscussies, toen kreeg het een ‘stem’ over het kandidaatschap van potentiële NAVO-leden en uiteindelijk een ‘vetorecht’ over beslissingen binnen het bondgenootschap.⁵

Nu het land de uitbreiding van de NAVO een halt heeft toegeroepen zou de volgende stap kunnen zijn dat lidstaten op het eigen grondgebied worden uitgedaagd. Daarmee blijkt de collectieve veiligheids-garantie van de NAVO, Artikel 5, niets meer te zijn dan een papieren tijger. Om de NAVO te vernietigen hoef je er niet mee in een bloedige oorlog verwickeld te raken en ook de militaire invasie van een lidstaat is niet nodig. Het enige wat Rusland hoeft te doen is aantonen dat Artikel 5 het papier waar het op gedrukt staat nog niet waard is. Voor de NAVO is de collectieve veiligheid niet zomaar een idee, het is ook de afschrikkende werking die uitgaat van fysiek aanwezige soldaten, tanks en oorlogsschepen. Wie wil laten zien hoe leeg dit idee is, heeft niet veel meer nodig dan een herhaling van de Russische operatie op de Krim, een sluw voorbeeld van ‘hybride oorlogvoering’ waarin desinformatie, soldaten zonder insignes en ‘actieve maatregelen’ (bedrieglijke operaties) in Sovjetstijl werden ingezet om de tegenstanders van Rusland in verwarring te brengen, onenigheid te zaaien onder westerse leiders en het bondgenootschap van binnenuit te verdelen. In de afgelopen paar jaar hebben hogere Russische overheidsfunctionarissen het vooruitzicht van een bliksemsnelle ‘preventieve bezetting’ van de Baltische staten opgeworpen – een ironische terminologie aangezien Moskou nog steeds weigert te erkennen dat de Russische aanwezigheid in de Baltische staten in de tijd van de Sovjet-Unie feitelijk een bezetting was.⁶

Als we kijken naar het excuus dat Poetin aanvoerde om de Krim te annexeren, kunnen we ons vrij eenvoudig voorstellen dat Rusland in de Baltische staten soortgelijke manoeuvres zou uitvoeren. Wederom zou dit onder het voorwendsel van de ‘bescherming’ van de

Russkiy mir gebeuren. Mocht zo'n actie slagen, dan stort de veiligheidsorde in waarvan de westerse wereld zeven decennia lang afhankelijk is geweest. Dan zal 'het grootste defensieve bondgenootschap dat de wereld ooit heeft gekend', in de woorden van voormalig NAVO-secretaris-generaal Paul-Henri Spaak, als een papieren tijger worden ontmaskerd.

In wezen is Poetin een kleptocraat die eerst en vooral is toegewijd aan het behoud van de autoritaire maffiastaat waar hij aan het roer staat. Hij is ook een aanhanger van de gedachte van Russische uitverkorenheid, die daadwerkelijk gelooft dat zijn land op het wereldtoneel een unieke, heilzame rol heeft te spelen. Langs zijn duizenden kilometers lange grens, wenst Rusland bevriende regeringen als burens te hebben – zoals elk land het graag ziet – hoewel 'bevriend' in dit geval steeds plooibare mededictators betekent. Daarnaast streeft Rusland naar een zo gedwee mogelijke westerse wereld die de Russische voorrechten in het zogenaamde nabije buitenland niet kan bedreigen, naar de absolutistische bevestiging van de staatssoevereiniteit als onaantastbaar principe voor de verhoudingen tussen staten, en naar de ontmanteling van de liberale, op regels gebaseerde wereldorde die kleine, zwakke landen beschermt tegen de roofzucht van grotere, agressieve landen. Poetin streeft niet, zoals sommige analisten en politici achteloos hebben beweerd, naar 'de wederopstanding van de Sovjet-Unie'. Hij heeft geen belangstelling voor het herstel van de planeconomie, voor het nieuw leven inblazen van het communisme als politieke beweging of het opnieuw bezetten van Oost-Europa. Zijn doelstellingen, oppervlakkig gezien misschien minder ambitieus, zijn desondanks niet minder bedreigend: de Russische invloed op de onafhankelijke landen van het voormalige communistische blok laten toenemen, vetorecht verwerven met betrekking tot hun buitenlandbeleid en hun allianties, het omgooien van de veiligheidsstructuur van Europa en het Westen dwingen deze radicale herzieningen van de bestaande wereldorde te accepteren.

De duidelijkste uiting van de wereldbeschouwing van Poetin is nog steeds de toespraak die hij hield op de Veiligheidsconferentie in

München in 2007, een paar maanden voor het incident met de Bronzen Soldaat. In een spervuur van anti-Amerikaanse strijd lust beklagde Poetin zich erover dat de nederlaag van de Sovjet-Unie in de Koude Oorlog een ‘unipolaire wereld’ had opgeleverd, met ‘één centrum van invloed, één machtscentrum, één centrum waar de beslissingen worden genomen.’ De Verenigde Staten ‘zijn hun nationale grenzen op alle manieren te buiten gegaan’, zei hij met de nodige (zij het onbedoelde) ironie, want de Russische invasies van Georgië en Oekraïne stonden voor de deur. Amerika zou verantwoordelijk zijn voor ‘nieuwe lijnen van verdeeldheid’ in Europa.⁷ Drie maanden later vergeleek hij tijdens de Overwinningsdagvieringen de positie van de VS in de wereld met die van nazi-Duitsland. Hij stelde: ‘In deze nieuwe bedreigingen, net als tijdens het Derde Rijk, zien we de zelfde verachting voor de waarde van een mensenleven, dezelfde aanspraken op uitverkorenheid en de wereld de wet te mogen voor schrijven.’⁸

Datzelfde jaar gaf het Kremlin om de xenofobische vijandigheid tegenover het Westen te stimuleren het startschot voor een campagne van historisch revisionisme, met gevaarlijke implicaties voor de toekomst. In het afgelopen decennium heeft de reputatie van Jozef Stalin een dramatische rehabilitatie ondergaan. Van een fanaticus die zich schuldig maakte aan massamoord werd hij een bouwer van de staat, die bij gelegenheid wat al te agressief was. ‘We mogen niet toestaan dat iemand ons een schuldgevoel aanpraat,’ instrueerde Poetin een groep docenten geschiedenis. Het imperialisme en de wreedheid van Stalin mogen immers niet worden aangehaald om kritiek te leveren op de door Poetin opgebouwde, autoritaire Russische staat. In navolging van het decreet beschrijft een door het Kremlin goedgekeurd onderwijshandboek de Sovjet-Unie als ‘een voorbeeld voor miljoenen mensen wereldwijd van de beste en eerlijkste samenleving’ en wordt de ondergang ervan betreurd. Stalins heerschappij werd verdedigd als het resultaat van ‘omstandigheden van de Koude Oorlog’ waaronder harde repressie een ‘vereiste’ was, terwijl de hervormingsgezinde premier Michail Gorbatsjov – en niet het vastgeroeste Sovjetsysteem – de schuld kreeg van ‘de laagste

economische groei in de twintigste eeuw'.⁹ Onheilspellender is dat het handboek ook het einde van de dominante Russische positie in Centraal- en Oost-Europa betreurt. 'Zo verloor de Sovjet-Unie haar veiligheidszone, die enkele jaren later een gebied van buitenlandse invloed zou worden, met NAVO-bases op een uur afstand van Sint-Petersburg.'¹⁰

Misschien wel het ijzingwekkendste voorbeeld van revisionisme van het Kremlin kregen we te zien op de Overwinningsdagviering van 2015 in Moskou. Op een persconferentie met de Duitse bondskanselier Angela Merkel werd Poetin gevraagd naar de omstrede uitspraak van zijn cultuurminister, dat het pact tussen nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie 'een groot succes van Stalins diplomatie' verklaarde. Poetin antwoordde dat hij het daar volledig mee eens was, want het pact 'was van betekenis voor het verzekeren van de veiligheid van de USSR'.¹¹ In werkelijkheid legde het pact tussen Hitler en Stalin de basis voor een oorlog waarin tientallen miljoenen burgers van de Sovjet-Unie om het leven kwamen. Maar het officiële eerherstel van Stalin is een noodzakelijke voorwaarde voor het opvoeren van de binnenlandse repressie: Rusland heeft sterke leiders nodig, zo krijgen nieuwe generaties schoolkinderen te horen, want anders stort het land ineen.

Van presidentiële proclamaties tot openbare gedenktekens en schoolboeken markeert het officiële verhaal van het poetinsisme, met zijn nationalistische historische revisionisme, een stap terug in de tijd van voordat premier Nikita Chroesjtsjov in zijn beroemde 'geheime toespraak' van 1956 Stalins 'persoonlijkheidscultus' had veroordeeld. De non-gouvernementele organisatie Memorial, die de herinnering aan de wrede daden ten tijde van de Sovjet-Unie doet voortleven en ijvert voor de mensenrechten, is het slachtoffer van voortdurende pesterijen van de Russische overheid. De regering heeft zelfs de database van mondelinge getuigenissen van overlevenden van de vervolgingen onder Stalin geconfisqueerd die de stichting zo zorgvuldig had samengesteld. Niet zo lang geleden hebben plaatselijke bestuurders in de stad Perm het bewind over het Museum van Politieke Repressies overgenomen, dat is gebouwd op

de locatie van een voormalige goelag. Ze vormden het museum om tot een instituut dat eer bewijst aan, in de woorden van de nieuw aangestelde curator, de ‘bijdrage’ van het werkkamp ‘aan de overwinning’ in de Tweede Wereldoorlog.¹² Het hoogerechtshof van Rusland heeft ook het oordeel van een lagere rechtbank bekrachtigd waarin een blogger werd gestraft die had geschreven dat zowel nazi-Duitsland als de Sovjet-Unie in 1939 Polen was binnengevalen. Daarmee zijn nu zelfs feitelijke uitspraken over de oorzaken van de Tweede Wereldoorlog illegaal geworden. De verheerlijking van een van de grootste massamoordenaars van de twintigste eeuw heeft voor het Kremlin goed uitgepakt: 52 procent van de Russen gelooft nu dat Stalin ‘zonder twijfel een positieve’ of ‘behoorlijk positieve’ rol heeft gespeeld in de geschiedenis van het land. Sinds de opiniepeilingen over deze kwestie in 2006 begonnen, was dit niveau van steun voor Stalin nog nooit zo hoog.¹³ Ter vergelijking: in 1989 noemden Russen Stalin het op tien na invloedrijkste individu in de wereldgeschiedenis; in 2013 stond hij boven aan de lijst.¹⁴ Vladimir Poetin heeft geschiedenis geschreven door deze te herschrijven.

Wat in het Westen grotendeels werd genegeerd, omdat men zich daar in slaap liet sussen en geloofde dat Rusland na het einde van het communisme fundamenteel was veranderd, was dat Poetins witwasoperatie van het Sovjetverleden voor grote onrust zorgde in de onafhankelijk geworden staten van het voormalig Oostblok. Daar had men de zware taak op zich genomen om de bloedige en zo lang onder het tapijt geveegde geschiedenis van de misdaden van het communisme te gedenken. Toen de Georgische regering in 2006 in de hoofdstad Tbilisi een Museum van de Sovjetbezetting bouwde, zou Poetin zo boos zijn geworden dat hij zijn collega Micheil Saakasjvili in een ontmoeting persoonlijk de mantel uitveegde. (Aangezien zowel Stalin als zijn hoofd van de geheime politie Lavrenti Beria Georgiër was, antwoordde Saakasjvili venijnig, zou hij met alle plezier in Moskou een Museum van de Georgische Onderdrukking bouwen.) Vier jaar later ontmantelde Georgië symbolisch het standbeeld van Stalin in het centrum van zijn geboortestad Gori. ‘Als je